

| DN Debatt

DN Debatt. ”Stora journalistpriset ger tyngd åt konspirationsteorier”

PUBLICERAD I GÅR 21:00

De suggestiva återkommande påståendena och frågorna om ubåtar och sprängningar ger intrycket att något mycket väsentligt framkommit. Trots att filmen egentligen bara för fram spektakulära konspirationsteorier, utan några belägg för att de stämmer, skriver artikelförfattarna. Foto: DPLAY/TT

DN DEBATT 17/12.

10 journalister: Estoniadokumentären är ett typexempel på en konspirationsteori. Kraven på ärlighet och evidens måste ställas högre.

Rationalitet och vetenskapligt evidenstagande hotas i dag av en irrationell tro på konspirationer. Juryn som delar ut priset för årets viktigaste journalistiska avslöjande får inte låta sig bländas av en aldrig så snyggt producerad konspirationsteori.

Dokumentärserien ”Estonia – fyndet som förändrar allt” har väckt stort intresse och fått många att fråga sig om myndigheter, militär eller regering medvetet döljer mörka hemligheter om hur

Estonia förliste 1994. Nyligen gav juryn för Stora journalistpriset – journalist-Sveriges mest prestigefyllda pris – extra tyngd åt seriens påstående genom att kora den till [Årets avslöjande](#).

Men ger dokumentärserien en sann och relevant bild av vad som skett? Innehåller den något avslöjande ”som förändrar allt”? Alla håller inte med om det. [I senaste numret av tidskriften Filter ger Mattias Göransson en grundlig resumé](#) över de rykten, myter och konspirationsteorier som i 20 års tid cirkulerat runt Estoniaolyckan och som dokumentärserien nu alltså framställer som tänkvärda och rimliga.

[I tidningen Journalisten har Jonathan Lindström](#), vars föräldrar dog i olyckan, sållat sig till kritikerna. Han skriver att dokumentärserien sprider konspirationsteorier och avfärdar resultatet som ett medieetiskt haveri: *”Genom att sprida desinformation och vanföreställningar, filma gravplatsen och göra infotainment av olyckan, har [regissören Henrik Evertsson] förstärkt anhörigas sorg och vilsenhet. Ännu allvarligare är att han har sänkt ribban för den granskande journalistiken och förmått juryn att devalvera Stora journalistpriset. Vad tycker tidigare pristagare om Evertssons sällskap?”*

Vi som skriver den här artikeln har tilldelats Stora journalistpriset för våra avslöjanden sammanlagt 16 gånger. Vårt svar till Jonathan Lindström är att vi är lika bestörta som han.

Regissören Henrik Evertssons serie är onekligen skickligt berättad. Tonen är lågmäld och finstämd, fotografi och klipp proffsigt och vackert. De intervjuade får tid och rum till eftertanke – åtminstone känns det så. Men genom hela serien ägnar sig Evertsson också åt något som är mycket problematiskt. Med hjälp av suggestivt klipparbete och urval av berättelser skapas känslan av att någon eller några inom statsmakten döljer de verkliga orsakerna till att Estonia förliste.

Denna tanke om en gigantisk konspiration som skulle sträcka sig in i regering, offentliga utredningar och militär har länge torgförts av de konspirationsteoretiker som framträder i Evertssons dokumentär. Genom hela serien lanserar dessa medverkanden teorier om att Estonia sänktes av en sprängning eller en ubåt, och det spekuleras i vilken typ av militärt material ombord som kan tänkas ha provocerat fram attacken.

Genom åren har idén att Estonia egentligen sänktes lanserats i böcker, dokumentärer och artiklar. Ändå har bristen på faktiska belägg förblivit lika påfallande som i de flesta andra konspirationsteorier – antingen det är idéer om att USA:s regering var delaktig i attackerna mot World trade center, att Donald Trump förlorade valet på grund av valfusk eller att vaccin orsakar autism. Frånvaron av belägg påverkar dock inte de troende. Konspirationsteorier existerar bortom förnuft och evidens och har mer gemensamt med religion än med vetenskap.

Ändå är det den sortens hypoteser som Evertsson blåser liv i med sin dokumentär. Han ger konsekvent större utrymme åt dem som misstänkliggör och kastar tvivel, än dem som utrett olyckan och kommit fram till att den ägde rum på grund av hårt väder, materialfel, otur och bristande erfarenhet. Tyckande, oro och substanslösa anklagelser får ta överhanden samtidigt som den stora mängden fakta om förlisningen som finns i gjorda utredningar till största delen undanhålls tittarna.

Evertsson och hans team åkte ut på Östersjön och filmade vraket med en dykrobot. De hittade två hål i skrovet. Den enklaste förklaringen är naturligtvis att sprickorna och hålen uppstod i samband med att fartyget, med en vikt om 12 000 ton, landade på stenar eller andra ojämnheter när det dundrade ner i sjöbotten.

Evertsson valde dock att hemlighålla det ena hålet för tittarna och berättar bara om det andra. Att hålet som han visar upp i dokumentären till största delen befinner sig över vattenlinjen förbigår han med tystnad. I stället får han med klassiska Hollywoodgrepp tittaren att känna att detta är just ”fyndet som ändrar allt”, beviset för att en fruktansvärd mörkläggning skett. Kanske – ja till och med troligast – har en ubåt rammat och sänkt Estonia!

Evertsson hade kunnat peka på det rimliga i att en färja som i storm tappar hela sitt bogvisir självklart tar in stora mängder vatten och därför kan sjunka på kort tid. Problemet är att dokumentärserien då inte hade kunnat marknadsföras som innehållande några nyheter. Medieintresset hade sannolikt blivit mindre och nomineringen till Årets avslöjande hade uteblivit. Alltså konstruerade man ett avslöjande.

När seriens producent fått kritiska frågor har det intressant nog låtit som att han själv inte vet varför dokumentären gavs undertiteln ”Fyndet som förändrar allt”. Han säger defensivt att det är fullt möjligt att hålet uppstått vid sammanstötningen med havsbotten, och hävdar att inget annat påstås i dokumentären. Egentligen håller alltså till och med han med om att ingenting har avslöjats. Inget mer uppseendeväckande än att ett flygplan går sönder när det slår i backen vid en krasch. Men ett sådant futtigt avslöjande lämnas inte tittaren med. De suggestiva återkommande påståendena och frågorna om ubåtar och sprängningar ger intrycket att något mycket väsentligt framkommit. Trots att filmen egentligen bara för fram spektakulära konspirationsteorier, utan några belägg för att de stämmer.

Det förvånar och oroar oss att juryn för Stora journalistpriset inte reagerade på dokumentärens konspiratoriska retorik. På prisets hemsida motiveras beslutet att ge priset för Årets avslöjande till Evertsson med det högst tveksamma påståendet att ”det svävat ett stort frågetecken kring Estonia under alla år men med upptäckten av det här stora hålet i Estonias skrov har Henrik Evertsson rätat ut det där frågetecknet till ett utropstecken”.

Juryn är nu svaret skyldig. Exakt vilken relevant upptäckt anser ni att Evertsson har gjort?

Vi lever i en tid då rationalitet och vetenskapligt evidenstagande hotas av den irrationella tro på konspirationer som rullar över världen, och som Estoniadokumentären tyvärr är ett typexempel på. Journalistiken kan och ska vara en motvikt, men då måste kraven på ärlighet och evidens vara högt ställda, inte minst inom den undersökande journalistiken. I den strävan borde juryn som delar ut priset för årets viktigaste journalistiska avslöjande gå i täten. Inte låta sig bländas av en aldrig så snyggt producerad konspirationsteori.

DN Debatt. 17 december 2020

Debattartikel

Journalisterna Bo-Göran Bodin, Jan Guillou, Axel Gordh Humlesjö, Björn Hygstedt, Dan Josefsson, Janne Josefsson, Fredrik Laurin, Bosse Lindquist, Nicke Nordmark och Lars-Göran Svensson:

”Stora journalistpriset ger tyngd åt konspirationsteorier”

TEXT

Bo-Göran Bodin, journalist

Jan Guillou, journalist

Axel Gordh Humlesjö, journalist

Björn Hygstedt, journalist

Dan Josefsson, journalist

Janne Josefsson, journalist

Fredrik Laurin, journalist

Bosse Lindquist, journalist

Nicke Nordmark, journalist

Lars-Göran Svensson, journalist

Artikelförfattarna har tilldelats Stora journalistpriset för sina avslöjanden sammanlagt 16 gånger.